

kan udviske partigrænsen, det vil ikke kunne ske, det vil være at afskjære en historisk udvikling, hvad der er høist urigtig. Heraf vil man forstaa, at jeg finder, at mine fordums venner i venstrepolitiken, nemlig hr. statsminister Løvland, statsraaderne Berge, Aarrestad og Arctander, er kommet noget paa gale veie med hensyn til parlamentarisk skik, og jeg skulde derfor ønske, at de kunde komme til at gaa lidt i sig selv og vende tilbage til sin første kjærlighed, og jeg tænkte derfor, at vor dagsorden skulde have bragt dem ind paa den tanke, at de, istedenfor det skillende merke, hvor man kommer til at staa og hamre paa hinanden, skulde drage til venstre, hvor de i grunden skulde høre hjemme.

Statsminister Løvland: Lad mig begynde med det, som den sidste taler egentlig havde som midtpunkt i sit foredrag. Det var en del tale om parlamentarismen, at den nuværende regering praktiserede den paa en anden maade, sagde han, end det var gjort f. eks. af de herrer Stang og Steen. Nu vil jeg i almindelighed sige, at man for de politiske former og bevægelser ikke kan trække op stereotype former, hvorefter det skal gaa til alle tider. Det vilde være det samme som at indbilde sig, at man kunde geometrisk konstruere menneskeliv og samfundsliv. Livet melder sig til enhver tid med sine krav, og der skabes former og forudsætninger til en tid, som ikke er tilstede til en anden. Man kan følge de samme principer, de samme hovedopfatninger, men formerne, hvorigjennem dette sker, maa rette sig efter de til enhver tid foreliggende forhold. At staa og deklamere paa gamle doktriner eller opstregede figurer, som man mener skal betegne de rette former for samfundslivet, det er i sandhed at blive efterliggende og blive gammel. Der er megen antikveret deklamation i vor politik nu om dagen, og ikke mindst fra dem, som mener, de tilhører fremtidens hær, som er paa den store fremmarsch. Der er brugt et udtryk baade ifjor og iaar, hvormed man mener at give saadant sterkt udtryk for den samme misnøie og for misforholdene nu. Man sagde til regjeringen ifjor, og man har sagt det nu iaar: dette er Bismarcks parlamentarisme. Nu, jeg synes, det er ikke saa galt, om man eiede noget af den evne til at styre et land og et rige, som Bismarck havde, han er da vel noget af det aller første af statsmænd, som det 19de aarhundrede har frembragt, og denne gamle kjæmpe gik over fra at regjere næsten autokratisk til at regjere med en folkerepræsentation, hvis medvirken han med energi søgte, og han tog hjælp fra

de retninger, som vilde støtte hans politik. Det at kalde det Bismarckske parlamentarisme anser jeg for en kompliment. Det betyder ikke noget forkastelig og noget unyttig i politik. Men denne samme parlamentarisme er det, som praktiseres i alle de mest udviklede politiske lande, f. eks. der, hvor det politiske liv bevæger sig friskest, stærkest og livligst paa grundlag af folkets indflydelse, Frankrige. Hvad er det, man gjør der, andet end at der dannes sig et flertal i parlamentet, en «bloc» om regjeringens politik. Man har havt Waldeck Rousseaus bloc, Combes bloc og Rouviers, og nu har man Clemenceaus bloc. Der dannes sig et flertal af retningerne i parlamentet, som støtter regjeringen, saa længe dette flertal finder at kunne samarbeide med regjeringen og dens politik efter dets skjøn er gavnlige. Naar de ikke længer er enige, saa spalter bloc'en sig, og danner sig nye bloc'er. Selv i England, hvor traditionerne er saa sterke og hvor formerne følger sig ogsaa er mere sikkert optrukne, selv der forandres den parlamentariske situation. Der findes jo næsten ikke et parlament, som faar sidde valgperioden ud. Situationen inden parlamentet forandres under dets samvær slig, at de maa gribe til opløsning. Nu er parlamentsperioden rigtignok meget lang, og jeg tror, det er lang, lang tid, siden et parlament sad valgperioden ud, fordi livets krav og bevægelsen, paavirkningen af menneskene gjør sig gjældende og skaber situationer, saa at selv der svigter bloc'en. Det er noget, som overalt finder sted. At indbilde sig, at man skal danne stereotype partier paa den maade, at et stortingsflertal skal være forpligtet til at soutinere en regering gennem hele valgperioden eller regjeringen forpligtet til at lade sig kommandere af et stortingsflertal gennem valgperioden, det er ikke politik, det er doktrin. Den slags politik findes intet andet sted end som teoretiske drømme hos norske politikere. Det er en fornektelse af livet og livsudviklingen selv og ukjendt overalt. Man taler om et flertal — regjeringen har ikke noget flertal, eller den har et saa daarlig flertal o. s. v. o. s. v. Maa jeg spørge de herrer: dersom de nu kan faa et flertal, disse 50 mand, og faa dannet en regering, er det saa meningen, at dette flertal er forsvorent til den regering og skal støtte den uanseet sagerne og uanseet, hvad der sker, og hvad regjeringen gjør? Er det saadant noget, man forstaar ved flertal? Man skulde tro det efter maaden, hvorpaa her ofte tales om flertal — «de har ikke noget flertal». At have flertal vil sige, at der er et flertal i nationalforsam-

lingen, som bifalder de bestemmende sager og støtter regjeringen i de ledende spørsmål i politiken. Det er at have flertal, og da gjælder hver eneste stortingsmand, uanset hvilken gruppe han er indrangeret i. Da gjælder han lige meget, enten han har paaskriften af den ene eller den anden gruppe. Enhver regjering — saa er det i alle lande — som faar støtte af stortinget til at føre styrelsen i den retning og paa den maade, som den arbejder for og foreslaar, enhver saadan regjering er parlamentarisk. Saa sterke er livets krav, at selv folk, som kan være noget teoretiske i saa maade, retter sig efter det, naar forholdene foreligger. Her var f. eks. henvist til statsminister Steen, som hørte til en skole af ældre politikere, som havde sine indtryk fra 1848 frem igjennem og holdt noksaa sterkt paa de da i kurs staaende politiske doktriner. Men det begav sig, at der i 1891 dannede sig en bloc her i stortinget mod ministeriet Stang, en bloc bestaaende af venstre og moderate. Da var venstre meget interesseret — ære være dem for det — for at faa samarbeide i stand. I valgkampen havde de moderate og venstre staaet overmaade skarpt mod hinanden. Der havde foregaaet nedbugning, som det hed den gang, til begge sider. Men saa melder der sig en politisk situation, hvor disse samvirkede og vedtog en dagsorden, den Bernerske. Paa denne dagsorden, med støtte af denne bloc dannede daværende rektor Steen sin første regjering — ikke paa et ensartet parti, men paa en regjeringsbloc i stortinget, og deri gjorde han ret, deri handlede han parlamentarisk. Det var gjerningens, handlingens, det var det praktiske livs parlamentarisme. Det var ikke doktrin; men det var praktisk politik. I det ministerium sad som bekjendt den nuværende præsident og hr. Konow, og det var fuldt parlamentarisk loyalt og korrekt paa den givne forudsætning. Man har stadig gjentaget og især repræsentanter, som ikke kjender nærmere til det, at den situation, vi nu har, er situationen fra 1888. Det er dette, man fortæller saa freidig væk. Nu ja, jeg stod de forhold nær og deltog i det politiske liv den gang. Men hvordan var stillingen da? Stillingen var den, at det forandrede ministerium Sverdrup, efterat der var foregaaet en udtrædelse og en rekonstruktion, havde ingen regjeringsbloc i stortinget. Der var ikke grundlag i sagerne, tværtimod. Juryen var fremdeles den spændende partisag, hærordningen skulde videre realiseres og gennemføres. Der var den sterkeste interesse for de udarbejdede nye folkeskolelove og en række andre spørsmål. I

disse spørsmål, hvor regjeringen repræsenterede venstre, der var høire principielle, aabne og bestemte modstandere. Det var paa det rene baade fra ministeriets side og fra høires side. Det var den situation, hvor man i de bestemmende hovedsager stod som principielle og deciderede modstandere, som den gang var uheldig. Jeg skal ikke gaa nærmere ind paa tingen og ikke optage tiden med at levere historiske memoirer. Men dette er hovedsagen, og da ministerchefen søgte at rekonstruere ved henvendelse til venstre, saa undgik han med vilje de mest repræsentative mænd for venstre mod venstres ønske. Ingen pointerede dette sterkere den gang i debatten end den nuværende præsident. Det var dette, som skabte modsætningen. Venstres ledende mænd i stortinget var villige til samarbeide og tilbød sig at træde ind i regjeringen. De var villige til at træde ind, det er ikke rigtig at bruge ordet «tilbød». Men regjeringschefen vilde ikke arbeide sammen med dem.

Det er klart, at man bør gjøre sig rede for, hvis der danner sig et flertal og dette flertal altsaa faar sine repræsentanter som regjeringsmedlemmer, at da bør ikke forpligtelsen og forholdet mellem dette flertal gaa længere end saa langt, som de kan blive enige. Der bør ingen sammensvergelse være om, at man er pligtig til da at følge regjeringen med sin overbevisning. Den elementære sandhed tviler jeg ikke om, alle og enhver er enige. Og hvad er det, denne regjering har gjort iaar? Vi har søgt samarbeide med stortinget og mødt dette i de bestemmende sager. Vi har mødt samarbeide med høire — ikke paa den maade, at vi har slaaet af, eller paa den maade, at høire har slaaet af i sin opfatning, men paa den maade, at vi har været enige om tingen saa langt og ikke længere. Det er jo formidabelt, at en mand som hr. Gunnar Knudsen kan staa her og fortælle stortinget for ramme alvor, at nu har vi faaet vide, at regjeringen er gaaet over til høire! Det er jo det stik modsatte af, hvad regjeringen har gjort og sagt. Vi er en venstre regjering, vi er venstremænd, og vort forhold til høire er fuldstændig klart. Vi repræsenterer ikke høire. Dersom høire var i flertal i forsamlingen, saa er vor stilling klarlig den, at da gik vi til kongen og sagde, at han burde give os afsked og henvende sig til høires ledende mænd i stortinget for at faa en ny regjering. Det forhold er saa klart, at jeg er vis paa, der er ingen høiremand i forsamlingen, som er uenig i det. Der er intet forpligtelsesforhold i saa maade; men der er det frie samarbeidsforhold, og det er det, som jeg har udhævet

med styrke, og som jeg vil gjentage, at det er dette frie samarbeide, jeg sætter megen pris paa. Jeg sætter lige megen pris paa det, fra hvilken gruppe i stortinget det kan opnaaes, naar det staar i fuld frihed og med forstaaelse og loyalitet fra begge sider.

Man taler her paa en maade, som om vi havde staaet her og bespottet venstre eller haanet det, eller hvad det er, de kalder det. For det første maa jeg gjentage, hvad jeg sagde forrige gang, at jeg bøier mig ikke for den bestemmelse af begreberne, at en gruppe af venstre usurperer venstres navn. Jeg har intet mod og skal ikke kritisere med et eneste ord, at der danner sig en saadan gruppe; naar der føles trang til det, og der er forudsætninger for det, saa finder jeg det meget naturligt, at folk, som stemmer sammen, ogsaa kommer sammen, drøfter og planlægger. At der danner sig mange smaagrupper, har jeg forresten for min part aldrig anset for heldig. I den tid, jeg var stortingsmand, var jeg et par gange indbudt til saadanne. Første gang jeg kom paa stortinget, deltog jeg i noget under Jaabæks præsidium, som kaldtes «sparegruppen», i et eneste møde; men da fik jeg det indtryk, at dette var uheldig. Særgrupper bliver saa let *ecclesiola in ecclesia*. Jeg meldte mig straks ud, og gamle Jaabæk meldte sig ogsaa straks derefter ud, saa den gruppe gik overstyr. Jeg har været vidne til senere grupperdannelser, og naar det er saadanne samtalemøder og samtalelag, har jeg ikke noget at sige paa det; men hvad jeg har noget at sige paa her, og hvad jeg har kritiseret, det er, at en enkelt gruppe danner sig ved at udkaaste meningsfæller og kolleger. Det er det, som er den unaturlige maade, man er gaaet frem paa. Man kan melde sig ud af venstreforeningen, og man kan danne nye foreninger, hvis man er misfornøiet med den gamle — det er der intet i veien for; men saadan uden videre at beslutte, at nu skal de og de, som ikke vil underskrive, hvad vi underhaanden er kommet overens om, ikke faa lov til at være venstre længere, det er bare os, som er venstre — denne slags eksklusivitet, denne afskallingshistorie tyder paa, at man holder paa at omdannes til at blive en løgknop, som tilslut kun skaller sig op i det uendelige.

Hr. Gunnar Knudsen svarede mig den første dag, at naar jeg havde nævnt samarbeide, saa havde jeg ret i det, men det gjaldt samarbeide i politiken udad, og han udtalte varme og sterke ord om, hvor velsignet og godt og rigtig det var, at alle partier stod sammen, hvor det gjaldt fædrelandets interesser udad.

Jeg underskriver og takker ham for den udtalelse og er saa enig i den, som jeg kan være, og jeg tilføier, at i den tid, jeg har deltaget i politiken, saa har det i alle tilfælde og navnlig i de alvorligste tilfælde været en sand glæde at samarbeide med hr. Gunnar Knudsen som loyal, patriotisk og skjønsom mand i de ting. Men desværre, vi to har nok ikke altid staaet saa enige der med alle hans nuværende meningsfæller, og specielt har ikke de mænd paa venstre fløi, som hvis fører hr. Knudsen nu staar, været enige og samarbeidet med ham og med os andre netop i udenrigspolitiske ting. Jeg skal nævne, hvad der haanlig fra den side gennem et helt aar blev kaldt «kommuniképolitiken» i 1903, bestræbelserne for gennem forhandling at komme til forstaaelse med den svenske regering under ledelse af de herrer Bostrøm og Lagerheim. Da var hr. Gunnar Knudsen som medlem af regjeringen og som medlem af den engere forhandlingsdelegation baade interesseret og loyal for at søge en løsning, men baade han og de andre, som arbejdede for den løsning, som da blev foreslaaet, blev sterkt mistænkt og tildels angrebet af de mænd, som han nu arbejder sammen med. Hvordan han tænker at arbejde sammen med dem i udenrigspolitikken, naar eller hvis han nu skal optræde som chef for en regjering, som støtter sig paa disse kræfter, ved jeg ikke; thi den samme uenighed i grundsyn — er det ikke saa, det heder? — i disse sager, som kom frem den gang, kom endnu sørgeligere frem i den alvorligste udenrigspolitiske situation, som Norge og Sverige i vor tid har staaet i; det var, da vi gjorde forligene i Karlstad. I den sag var hr. Gunnar Knudsen ligesaavel som hr. præsidenten nogen af de bedste, mest klartseende, indflydelsesrige og autoritative mænd til at støtte og fremme den løsning, som jeg, jo mere tiden gaar, vil sige er til den største ære for begge riger, og hvorom en udenlandsk statsmand har sagt: Jeg stod de forhold saa nær, at jeg var kjendt bag kulisserne, og jeg ved, at den gang beroede det paa enkelte mænds beherskelse og fædrelandssind, at tingen blev løst i fred. Men i disse dage, de vanskeligste dage, som der har været i den tid, jeg har deltaget i politiken, da søgte man — som præsidenten vil kunne bevidne — midt i vanskelighederne at spænde benene undaf os, og man bekjæmpede med sandt raseri og med vilde deklamationer det fredelige opgjør, som vi fremlagde for stortinget.

Noget lignende gjælder, som jeg før har nævnt, og som er paapekt af repræsentanten fra Kristiania, professor Stang, forholdet med

den traktat, som nys er afsluttet. Jeg vil gjentage, at jeg underskriver af ganske hjerte hr. Gunnar Knudsens vakre udtalelser om, at det norske folk maatte staa enig, hvor det gjælder fædrelandets stilling udad, bevarelsen af dets fredelige og neutrale forhold til alle sider, det venlige og imødekommande forhold til alle venligsindede nationer, men med hvilke forhaabninger han gaar til at overtage ledelsen, støttet og baaret af den loyalitet, som en del af hans meningsfæller tidligere har vist i disse ting, det ved jeg ikke. Men, sagde hr. Knudsen ved samme leilighed, dette gjælder udad bare, men i det indre bør vi da slaaes — det var ikke hans ord, det er mine, men det var summen af, hvad han sagde — der bør vi sætte op høie gjærder, vi bør ikke rive ned gjærderne, som skiller medborgere; de bør absolut staa i baas der, og jeg havde ikke ret til at henvise til, at i indre sager har der været samarbeide før. Aa jo, jeg vil paastaa, at det i ligesaa høi grad har været tilfældet i indrepolitiske spørsmål som i ydrepolitiske dette samarbeide, og at det har været ligesaa velsignet der. Jeg skal nævne netop de ledende og bestemmende politiske sager. Foruden f. eks. behandlingen af forslaget til ny unionsakt i 1871, hvor mænd som stiftamtmandene Kyhn og Motzfeldt stod sammen med Johan Sverdrup og flere, skal jeg nævne den ledende politiske sag i vor historie i omkring 20 aar, spørsmålet om statsraadernes adgang til stortingets forhandlinger; der havde venstre med sig omtrent halvdelen af høire og var overmaade glad ved at have dem med. Jeg skal nævne nogle navne, forat man kan huske det: vi havde med os Ketil Motzfeldt, nuværende høiesterets-assessor Roll, daværende skoledirektør Bonnevie og flere med dem, og det var et medarbeiderskab, som venstre satte høi pris paa og lagde sig meget efter at beholde. Man ansaa det ikke for at være, netop i denne politiske og parlamentariske sag i eminent forstand, betænkelig, og man ansaa det ikke for at være en svigten at søge at faa dette medarbeiderskab og søge at holde det saa længe, som det kunde gaa. Jeg skal nævne f. eks. stemmeretssagen. Vi stod fast paa den i 80-aarene efter den foreløbige reform i 1884, og navnlig stod vi til en begyndelse fast ved, at beskatningsreglerne forfuskede stemmeretsreglerne, idet man ved beskatningsregler i kommunerne udelukkede mange mennesker, som havde stemmerets-kvalifikationer med hensyn til indtægt; og venstre kjæmpede længe — det var i den første stortingperiode, jeg deltog — for at

faa en saadan rettelse i skatteloven. Det blev rettet paa et storting, hvor høire var i flertal, ved samarbeide mellem høire og venstre. Jeg skal nævne en organisationssag, hvor forresten nuværende statsraad Arctander var ledende; det var spørsmålet angaaende en helt ny toldplan. Jeg deltog ikke i stortinget dengang, men jeg fulgte begivenhederne som redaktør. De høirekolleger, han havde i komiteen — jeg husker gamle konsul Oppen, som forsamlingen vil kjende — fik høre haarde ord af sin presse, fordi de havde ladet sig forføre af hr. Arctander. Men det samarbeide var meget nyttig, og jeg tror, at uden det var denne organisationsordning ikke gaaet igjennem. Jeg beder præsidenten undskyldte, at jeg regner op saa mange af disse enkeltheder; men det er for klart at illustrere, at jeg havde ret i, hvad jeg sagde. I 1895, da der var tale om at reise forsvaret, blev det en meget stor partikamp om at faa op flaaen, hvor det saa ud, som høire stod mod venstre; og vi saa dette med sorg, vi gamle forsvarsvener, som troede, tiden var kommet til at slaa et slag. Det var os en sand glæde, da nogle af høires mænd — statsminister Løvenskiold, amtmand Michelet, stiftamtmand Mørch og skogforvalter Hagemann — brød ud af partiet, baade fordi det styrkede sagens gennemførelse, at det ikke stod udelukkende som partisag, og fordi vi syntes, at samarbeide til fædrelandets forsvar mellem partierne var, hvad vi inderlig ønskede. Jeg skal pege paa maalsagen fra forrige aar. Nu, personlig synes jeg ikke, den er fuldt tilfredsstillende, den beslutning, som blev taget; men det skede under ledelse af gamle erfarne maalmænd og skolemænd, saa det skal jeg ikke komme tilbage til. Men i lagtinget gik sagen, saavidt jeg ved, enstemmig, og det var da ogsaa en fordel, at den reform, som man foretog i denne sag, kunde ske under tiislutning fra mere end det ene parti. Man har haanet valgkarteller; denne kartelpolitik er man saa forarget over. Jeg vedkjender mig, at jeg har anbefalet det, og der sidder en mængde repræsentanter her i stortinget, som er valgt paa valgkartel. Der sidder præsidenten, som er valgt paa det klareste og bestemtteste valgkartel, og hvor man er sikker paa, at uden det kartel vilde ikke valget have lykkedes. Ved den anden præsidents valg blev jeg forespurgt af høirelederne, om jeg troede, regjeringen havde noget imod, at de stemte paa ham, og jeg udtalte, at det troede jeg ikke. Personlig vilde jeg sterkt anbefale ham; jeg refererede det for regjeringen, da jeg kom til

Kristiania, og de var enige i det. Den sidste ærede taler sidder paa kartel; hans amtskollega, statsraad Berge, sidder paa kartel. Jeg skal ikke gaa det nærmere igjennem; men studerer man valgbevægelsen, vil man se, at der sidder en række repræsentanter, og det meget repræsentative repræsentanter, som er valgt paa kartel; f. eks. mindst 2 repræsentanter — jeg tror 3 — fra Kristians amt. Nu, det var forudsætningen under valgene og forudsætningen ved valgene, at saa kunde ske. Men jeg skal fortælle, at dette er ikke en ny politik — jeg bortser fra et uheldig tilfælde, man havde i Stavanger i 1885, hvor man forat holde ude den bekjendte prest gjorde paa rent negativt program et valgkartel — men et ligefrem politisk valgkartel af vidtrækkende betydning var jeg med paa at gjøre som medlem af landsvenstres styre i 1894 under landsmødet. Det var et valgkartel med socialisterne; saavidt jeg erindrer, var deres leder dengang advokat Meyer. Vi gjorde direkte valgkartel paa, at socialisterne skulde støtte venstres valg, naar vi opførte udvidelse af den kommunale stemmeret. Det var et brændende spørgsmaal. Man havde ikke før kunnet opnaa $\frac{2}{3}$ flertal for udvidelse af den konstitutionelle stemmeret, og arbeiderne forlangte, at vi skulde tage den kommunale stemmeret, saafremt man fik flertal i odelsting og lagting, altsaa simpelt flertal. Det var de fleste af os venstremænd, som mente, at det var rigtig, saa vi uden hensyn til, om socialisterne krævede det, vilde gaa med paa det. Men der var direkte forhandlinger, og socialisterne holdt ord; de stemte med venstre og paa venstre paa grundlag af det kartel. Det er en aaben og grei sag, om man gjør saglig kartel mellem forskjellige grupper, naar det sker aabent og retskaffent. Det gjøres i alle lande, og saaledes stiller forholdene sig i større eller mindre udstrækning overalt, hvor der er politisk liv. Danmark vil jeg ikke tale om; der har der som bekjendt i forfatningskampenes tid været mangeaarig valgkartel mellem venstregrupperne og mellem dem og socialdemokraterne.

Hr. Foss og mange med ham er kommet tilbage til dette, at vi ikke har vist den rette agtelse for den nye venstreforening i stortinget. Jeg skal ikke gjentage, hvad jeg allerede derom har udtalt; men der er en ting, som jeg vil fremhæve, som har været forudsætningen for venstreforeningens og stortingsforeningers

dannelse i al tid, lige fra 1859, da man begyndte med reformforeningen, det er, at saadanne foreninger skal være til oplysning og drøftelse og for at erfare hverandres stemninger, men der har ikke været voringstvang. Jeg kan ikke beskyjde den nuværende forening for at have indført voringstvang, for jeg kjender ikke noget til det; men naar man finder det nødvendig at sætte op skranker for at udelukke enkelte venstremænd, som er trofaste mod sit valgprogram, og man altsaa vil drive denslags afskallingspolitik, saa tyder jo det paa, at man vil indføre en ordening, hvorefter minoriteter ikke maa taales, at de værssaagod skal bøje sig for majoriteten. Dette er i strid med private politiske foreningers forudsætning, og hvis man søger at oparbejde denslags organisationer, da svækker man, som det er sagt af en af mine kolleger, og krænker individets ret, og, jeg vil gjentage, hvad jeg før sagde: man forkrøbler det politiske liv.

En æret taler har ligesom enkelte presseorganer været saa venlig at henstille til mig at træde af, at gaa tilside nu, for det vilde samle venstre; det skal være min opgave altsaa at splitte venstre, bare jeg vilde gaa, saa kunde venstre samles igjen. Hvilke politiske beregninger der ligger til grund for en saadan betragtning, skal jeg ikke indlade mig paa; men hvad jeg vil hævde, det er, at saa længe jeg ikke har lovlig forfald — helbredshensyn eller andre saadanne ting — saa har jeg ikke lov til at gaa, før stillingen er den, at jeg kan henvise Hans Majestæt til en anden, som er pligtig til at skaffe afløsning. Det er min opfatning af stillingen. Det tør ikke være ubekjendt, at jeg af personlige grunde har lyst til at træde af og til at søge mig over i en anden stilling, og jeg havde aller næst lyst til at søge min afsked personlig nu, naar integritetstraktaten, som var den opgave, som personlig bandt mig sterkest i den forrige regjering, er færdig. Men spørgsmaalet er dette: hvem skal jeg raade kongen til at skaffe en anden regjering. Naar forholdene først har medført, at man staar der, og man ikke har lovlig forfald, da tror jeg ikke, det er pligtmæssig at træde af. En anden sag er det, hvis der i stortinget findes et flertal, som giver udtryk for et ønske om, at regjeringen skal træde af, da skal vi selvfølgelig ikke bare af loyalitet, men ogsaa af personlige grunde — det kan jeg sige paa mine kollegers vegne ogsaa — med glæde

1908. Efterm. 12 mars — Trontaledebatten.

(Statsminister Løvland)

gjøre det. Men saa længe der ingen afløsning er, staar vi pligtmæssig paa vor post; vi flygter ikke fra slaget, men vi kan tabe slaget, og da skal vi trække os tilbage og komplimentere seirherren. Men jeg vil sige, at stortinget, som netop paa dette punkt har et af sine største prærogativer, et prærogativ, som gennem Norges politiske udvikling i forrige aarhundrede er tilkjæmpet og hævdet med megen styrke og med seir tilslut — stortinget har ogsaa det ansvar paa sig, at skaffe og give en klar parlamentarisk situation. Regjeringen kan ikke kommandere hverken grupper, personer eller flertal i stortinget; det er stortinget selv, som maa skaffe dette, det er stortinget, som er ansvarlig for at skaffe det, og hvis der ikke staar et flertal beredt til at afløse os, saa er det hasardiøs politik at holde paa at drive den opløsning, som nu gaar for sig. Jeg sætter den situation, at f. eks. hr. Gunnar Knudsens forslag faar nogen og femti stemmer — det er vistnok noksaa sandsynlig, men sandsynlighedsberegninger skal jeg ikke befatte mig videre med. Men lad os sætte det, og saa sætter jeg, at sogneprest Eriksens forslag faar 10 stemmer — det er vel givet — da har man for de to mistillidsvota indkaseret f. eks. nogen og seksti stemmer — hvor mange og seksti skal jeg ikke udtale mig om. Altsaa, det ene plus det andet danner flertal i stortinget. Saa staar der igjen en gruppe, som har stemt imod disse mistillidsforslag, men den er svagere end begge de to andre grupper tilsammen. Da har vi trekantet whist eller politisk cirkus, eller hvad man vil kalde det. Jeg tror, det vil være rigtig, naar man vil føre kampen i disse former, med mistillidsvota, at vente dermed, indtil man ikke alene kunde have udsigt til negativt at undergrave en regjering, men ogsaa havde udsigt til positivt at bygge en regjering. Hvis de herrer ledere, Gunnar Knudsen og sogneprest Eriksen, ogsaa er enige om i fællesskab at overtage ansvaret for at skaffe landet en regjering, nu vel, saa har de ret til det, og regjeringen skal ikke paa nogen maade søge hverken at hindre eller sinke dem. Men de har optraadt paa en maade, som ikke tyder paa det. Man forsikrer os, at der ikke er samarbejde, at der ikke er forbund i dette. Men naar to flokke rykker frem parallelt mod samme modstander, saa er det et ordspild, at der ikke er samarbejde. Enten de deler sig i to afdelinger og rykker frem og derved skaffer sig flertal, eller

de rykker frem som en afdeling under et navn, saa er der dog et flertal, et negativt flertal. Det er desværre bare et negativt flertal, det er ikke positivt; men et negativt flertal faar ogsaa tage sit ansvar. Regjeringen kan ikke som sagt raade for de manøvrer, som foretages, eller den gruppering, som udvikler sig i stortinget. Vi kan søge at øve vor indflydelse og give vore raad; og her vil vi give de herrer det raad: sørg fremfor alt, hvis De vil drive igjennem, at regjeringen træder tilbage, for at skaffe et flertal, som kan afløse os. — Den politiker, som driver med at styrte regjeringer, han bør være sig sit ansvar bevidst, saa at han ikke bare svækker og undergraver regjeringen, men ogsaa bærer det ansvar overfor landet, at skaffe landet en regjering. Jeg retter den sterkeste appel, jeg kan, og erklærer paa hele regjeringens vegne, at intet skulde glæde os mere, end at der kunde skaffes den meget omtalte klarhed over, hvorvidt regjeringen har et flertal og skal fortsætte, eller hvorvidt vi har et flertal mod os, som er ansvaret bevidst og vil afløse os. Jeg retter den sterkeste mulige appel og paakalder pligtfølelsen og ansvarsfølelsen hos medlemmerne af stortinget, at det ikke gjælder her at præstere parlamentariske oprin, men at foretage ansvarsfulde politiske handlinger, saa man ikke alene begynder paa dem, men ogsaa gennemfører dem.

Castberg: Det foredrag, som regjeringens chef holdt nu, var selvfølgelig at betragte som en programerklæring fra regjeringen, en programerklæring nr. 3. Den blev paahørt med den opmærksomhed, som en saadan erklæring fortjener, og jeg fulgte den med megen opmærksomhed og megen interesse. Den ærede statsminister begyndte med en sammenligning mellem den parlamentarisme, som regjeringen her vilde faa godkendt, og parlamentarismen i fremmede lande. Han kom til det resultat, at det, som regjeringen ønskede nu hos os, det var det samme som blev praktiseret i Tyskland, i Frankrig, i England. Der blev nævnt med hensyn til tyske forhold den Bismarckske parlamentarisme, den, som bestod i at operere med de forskellige partier, eftersom leiligheden krævede det. Statsminister Løvland sagde, at han ansaa det som en kompliment, at man kaldte den parlamentarisme, som han vilde have gennemført her hos os, for Bismarck-parlamentarismen. Ja, i en viss forstand er det selvfølgelig en kompliment; thi den Bismarck-